

KĀBUS-NĀME VE MARZUBAN-NĀME ÇEVİRİLERİ KİMİNDİR?

ZEYNEP KORKMAZ

Kuruluş ve ilk gelişme dönemindeki Anadolu Türk edebiyatı, yerli eserler yanında İran ve Arap edebiyatından yapılan çevirilere de yer vermiştir. Bu bakımdan Anadolu Selçuklu devletinin parçalanması ile ortaya çıkan Anadolu Beylikleri çağı, çeviri eserler yönünden önemli bir yer tutar. Arap ve Acem kültürüne pek âşina olmayan, millî dil ve geleneklerine bağlı Türkmen emirleri, bir yandan yerli eserlerin yazılmasını teşvik ederken, bir yandan da Arapça ve Farsça eserlerin dilimize kazandırılmasında önyak olmuşlardır. İşte bu yazıda ele aldığımız *Kābus-nāme* ve *Marzuban-nāme* çevirileri, dil ve edebiyat tarihimize bu yol ile kazanılmış olan eserlerdendir.

Unsurü'l-maâli Keykavus b. İskender b. Kābus'un, Hicretin 475-inci yılında (M.1082) oğlu Gılanşah için Fars dili ile yazmış olduğu ahlâkî, siyasî nitelikteki *Kābus-nāme*, Türkçeye birkaç kez aktarılmıştır¹. Bunlardan şimdiye dek bilinen en eskisi, Germiyan beyi Süleyman Şah adına yapılmış olan çeviridir. Bavend sülâlesi hükümdarlarından Marzuban b. Rüstem'in eseri olan *Marzuban-nāme* ise, İsa'dan sonra 10-uncu yüzyılda, ilkin, kuzey İran'daki eski *Tabaristan*'ın yerli lehçesi ile yazılmıştır. Ashı bugüne kadar gelememiştir. Elde Farsçaya aktarılmış eski nüshaları vardır². *Kelile Dimne* gibi hayvan hikâyelerine dayanan, *Kābus-nāme* gibi yine ahlâkî-siyasî nitelikte bir eser olan *Marzuban-nāme* de, en eski Farsça nüshalarından

1 *Kābus-nāme*'nin şimdiye kadar bilinen Türkçe çevirileri için bkz. Rieu, *Catalogue of the Turkish Mss. in the British Museum*, London 1888, or. 3219; M. Owens, *Temporary Handlist of Turkish Mss. in the British Museum (1888-1958)*, Or. 7320, Or. 11281; E.J.W. Gibb, *A history of Ottoman Poetry*, Vol. III, London 1904, p. 334; O.Ş. Gökyay, *Kabusname* (çeviren: Mercimek Ahmet), Millî Eğitim Bakanlığı yayımı, İst. 1966, Önsöz, s. VIII ve ö. t.

2 Mirza Muhammed Kazvini'nin, *Marzubān-nāme* yayımının Giriş bölümüne bkz. *The Marzubān-nāme*, "a book of fables originally compiled in the dialect of Tabaristan" G.M.S. Leyden, 1909; M. Th. Houtsma, *Eine Unbekannte Bearbeitung des Marzbān-nāme*, ZDMG. LII, 359-392.

birine dayanılarak Türkçeye aktarılmıştır³. Ancak, edebî, tarihî v.b. kaynaklarda, eserin Türkçeye *Kâbus-nâme* gibi birkaç kez aktarıldığına değinen herhangi bir kayıt yoktur. Bursalı Tahir'in, *Osmanlı Müellifleri*'nde bildirdiği Urfalı Nüzhet Ömer Efendi'nin çok sonraki çevirisini⁴ bir yana bırakırsak, şimdilik, elde bu eserin Eski Anadolu Türkçesi ile yapılmış tek çevirisi var demektir. Bu da *Kâbus-nâme* gibi, yine Germiyan beyi Süleyman Şah emri ile yapılmış olan çeviridir.

2. § Anadolu Selçuklu devletinin parçalanmasından sonra, *Batı Anadolu*'da *Kütahya* merkez olmak üzere kurulan (1300-1428) Germiyan Beyliği⁵, siyasî alandaki nüfuzu dışında, edebî alanda da büyük şahsiyetler yetiştirmiş bir beyliktir. Hele Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Şah ile (770-789:1368-1386,87), Süleyman Şah'ın oğlu 2. Yakup Bey devirleri, bunların ilim ve fikir adamları ile edebî şahsiyetlere verdikleri değer bakımından özel bir önem taşır. Bilindiği üzere, bu iki bey devrinde Germiyan sarayı, âlim ve şairlerin yüksek himayeye eriştikleri bir yer olmuştur. 14-üncü yüzyılın ikinci yarısı ile 15-inci yüzyılın ilk yarısında yetişmiş olan edebî şahsiyetlerden Şeyhoğlu, Ahmedî, Ahmed Daî ve Şeyhî hep Germiyan sarayına intisap etmiş olan şairlerdir. Süleyman Şah'ın şüire ve şairlere karşı büyük ilgi gösterdiğini, birtakım eserler çevirttiğini, meşhur Ahmedî'ye ve Ahmedî'den önce Anadolu'nun en ünlü şairi sayılan Şeyhoğlu'na büyük iltifatlarda bulunduğunu, bugün Şeyhoğlu'nun ve Ahmedî'nin eserlerinden anlamaktayız. Bunu tezkirelerin ifadeleri de desteklemektedir.

3. § *Marzuban-nâme* ve *Kâbus-nâme*'nin Süleyman Şah için Türkçeye çevrilmiş olduğunu ilkin A. Tevhid, *Kütahya'da Germiyan Beyleri*⁶ maka-

3 *Marzuban-nâme*'nin Varşova Üniversitesi İslâm Eserleri Kitaphığı'nda bulunan yazma nüshasının girişi (yp.3) bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bkz. A. Zajaczkowski, *Anadolu Türk Edebiyatının 14-üncü asra ait mühim bir vesikası. Marzuban-nâme, Türklük Mecm. I/1, s. 6.*

4 Bkz. yukarıda adı geçen eser C. II, s. 460 ve krş. Hüsnü, *İbni Arabşah*, *Türkiyat Mecmuası III, s. 171.* Bu makalede *Marzuban-nâme* çeviricisinin adı Ahmed Nüzhet Ef. olarak veriliyor.

5 Germiyan Beyliğinin, yayılış ve etki alanı üzerinde toplu bilgi almak için bkz. A. Tevhid, *Rum Selçukî Devletinin İnkırazı ile Teşekkül eden Tavaif-i mülûkden Kütahyada Germiyan Beyleri*, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecm. S. 8, s. 505-513*; Fuad Köprülü, *Germiyan Beyliği Tarihine Âid*, *Türkiyat Mecm. II (1928), s. 412-414*; İ.H. Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukiler ile Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, *İst. Devlet matb. 1932, s. 32-87*; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK. yayını no: 2, 1937, s. 9-12; *Anadolu Beyliklerinin kuruluşları ve Siyasî Hayatları*, Ankara 1937, s. 10-15; *Germiyan-oğulları maddesi*, *İslâm Ansiklopedisi, C. IV (1945), s. 767-770.*

6 Bkz. *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecm. S. 8, s. 508.*

lesinde, sonra da Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'nde, Şeyhoğlu'nun *Hurşid-nâme* önsözündeki bir kayda dayanarak ⁷ bildirmişlerdir. Bugün her iki eserin de elimizde yazma nüshaları bulunduğu, ayrıca, *Kābus-nâme* yazmasının önsözünde *Marzuban-nâme*'nin de *Kābus-nâme*'nin de Türkçeye Süleyman Şah emri ile çevrildiğine dair açık bir kayıt da yer aldığı için, artık bu nokta, üzerinde daha fazla durmayı gerektirmez bir gerçek hâlinedir. Yalnız, bugüne değin hâlâ karanlık kalmış olan nokta, bu iki eserin tek çevirisinin kim olduğu sorunudur. *Kābus-nâme* ve *Marzuban-nâme* çevirileri üzerinde durmuş olan araştırmacılar, bu eserlerin eldeki yazma nüshalarının birikiyi geçmeyecek kadar az oluşu, bunların başlangıç bölümlerindeki eksiklikler veya yazmaların yeteri kadar iyi incelenememiş ve konunun da bir-bütün olarak ele alınmamış olması sebepleri ile, bu sorunu çözememişlerdir.

Gerçekten de, *Marzuban-nâme* çevirisinin hâlen biri *Tübingen*'de (aslında *Berlin* nüshasıdır) biri de *Varşova* Üniversitesi İslâm Eserleri Kütüphanesi'nde bulunan iki yazma nüshası da, bu sorunu çözümlenecek nitelikte değildir. Çünkü, bunlardan H. 848'de (1445) kopya edilmiş olan *Berlin* nüshasının baş kısmı noksandır. Her ne kadar H. 890'da (1485) kopya edilmiş olan *Varşova* nüshası tam bir nüsha ise de, burada da çevirenin adını bildiren her hangi bir kayıt yoktur. Bu yüzden vaktiyle bu iki nüshanın tanıtmasını yapmış olan Prof. A. Zajaczkowski, *Marzuban-nâme* çevirisini çevireni bilinmeyen anonim bir eser olarak nitelemiştir ⁸. Aynı durum *Kābus-nâme* üzerine yazılmış olan yazılarda da kendini gösteriyor. *İslâm Ansiklopedisi*'nde *Şeyh-zāde* maddesini yazmış olan müteveffa J. Deny, bu noktaya bir şey ekleyemediği gibi ⁹, *Germiyan-oğulları* maddesini yazmış olan İ. H. Uzunçarşılı da *Kābus-nâme*'nin *Kahire*'deki nüshasının müstensihisi olan Merendli Baba Ali b. Sâlih b. Kutb al-Dîn'i, eserin çeviricisi olarak göstermiştir ¹⁰. Eseri görmediği anlaşılan sayın Uzunçarşılı, bu yanlışlığı, *Kahire* kütüphane kayıtlarına dayanarak yapmış olmalıdır. Söz konusu yazma nüshanın sonunda, müstensihinin adının geçtiği yerin kenarlığına sonradan "ism-i mütercim" sözünün eklenmiş olması, bu eserin müstensihinin *Kahire* kitaplık kaydına bile yanlışlıkla mütercim olarak geçmesine yol açmıştır. *Kābus-nâme* konusunda

7 Bkz. Enzyklopädie des Islâm, IV: *Die Osmanisch-Türkische Literatur*, S. 1013; İngilizcesi, p. 941. Ancak, biz *Hurşid-nâme*'nin Londra, Berlin ve Münih nüshalarında böyle bir kayda rastlayamadık.

8 Bkz. *Anadolu Türk Edebiyatının 14-üncü asra ait mühim bir vesikası: Marzuban-nâme*, Türklük Mecm. 1/1, s. 6,7.

9 Bkz. Enzyklopädie des Islam IV, S. 303-305; İngilizcesi: IV, p. 282-285.

10. Bkz. İslâm Ansiklopedisi, *Germiyan-oğulları* maddesi, s. 769.

yapılan en son yayında da, Germiyan beyi Süleyman Şah adına yapılmış olan bu çeviri, yine çevireni bilinmeyen bir eser olarak kabul edilmektedir¹¹.

4. § 1965 yılından bu yana *İstanbul, Londra, Berlin, Marburg, Tübingen* ve *Münih* kitaplıklarında Şeyhoğlu'nun eserleri ile Germiyan Beyliği devrine giren *Marzuban-nâme* ve *Kābus-nâme* çevirileri üzerinde yaptığımız incelemeler sırasında, son iki eserin dil ve üslûp birliğini ortaya koyan özellikler dışında, bu iki eserin çeviricisi ile Şeyhoğlu ve eserleri arasında da her hangi bir yakınlık bulunacağı izlenimini almış idik. Bu izlenimi Şeyhoğlu üzerinde yaptığımız incelemeler daha güçlü bir kanı haline getirmiştir:

Hurşîd-nâme'deki bir kayıttan, Germiyan'ın her iki baştan da soylu bir ailesinden geldiğini öğrendiğimiz Şeyhoğlu, bilindiği gibi Süleyman Şah'ın nişancılığını, defterdarlığını ve musahipliğini yapmıştır. 14-üncü yüzyılın ikinci yarısında şair Ahmedî'den az önce, büyük bir ün salmış olan bu Anadolu şairinin, bu ünü ile orantılı olarak Süleyman Şah'ın sarayında önemli bir yer tuttuğu, Süleyman Şah'ın kendisine büyük iltifatlarda bulunduğu da bilinmektedir¹². Nitekim Şeyhoğlu *Hurşîd-nâme* yahut *Hurşîd ü Farahşâd* adlı 7640 beyitlik mesnevî biçimindeki manzum aşk hikâyesini onun adına yazmağa başlamıştır. Şeyhoğlu, Süleyman Şah ile kendisi arasındaki yakınlığı *Hurşîd-nâme*'sinde şu beyitler ile açıklamaktadır:

hem iç idüm aya hem taş idüm ben
ne kılсам neylesem sabaş idüm ben (16a-6).

Şeyhoğlu'nun bu özellikleri ile Süleyman Şah'a olan yakınlığı, *Marzuban-nâme* ve *Kābus-nâme*'nin Süleyman Şah'ın emri ile Türkçeye çevrilmiş olduğu gözönünde bulundurulur, tezkireler ile tarihî ve edebî kaynaklarda, Germiyan sarayında Süleyman Şah'ın emri ile eser çevirmiş bilinenlerden başka bir edebî şahsiyetin de bulunmadığı dikkate alınırsa, *Marzuban-nâme*

11 Bkz. O.Ş. Gökyay, *Kabusname* (çevireni: Mercimek Ahmet), Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercüme Serisi, ikinci basılış, İstanbul, 1966, Önsöz, s. VIII, XIII.

12 Şeyhoğlu üzerine daha genişçe bilgi almak için bkz. J. Deny, *Shaikzâde*, Enzyklopädie des Islam IV, S. 303-305; İngilizcesi vol. IV, p. 282-285; Kilisli Rif'at, *Ferhenkname-i Sa'dî Tercümesi* (Hoca Mes'ud b. Osman), İstanbul 1340-42, Tekmile bölümü, s. 7 ve ötesi; İ.H. Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukîlerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 50, 269, 270; *Germiyan-oğulları* maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C. IV, s. 769; Fuad Köprülü, *Germiyan Beyliği Tarihine aid Notlar*, Türkiyat Mecm. II (1928), s. 414; *Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış*, Yeni Türk Mecm. S. 4 (1933), s.283-290; Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İst. Kanaat Ktb. 1934, s. 180.

ve *Kābus-nāme* çevirilerinde kanımızı Şeyhoğlu yönüne iten sebepler daha iyi anlaşılır. Sonra, Şeyhoğlu'nun *Hurşid-nāme* dışında bilinen ve elde olan tek eseri, Süleyman Şah devrinden çok sonra yazmış olduğu *Kenzü'l-kübera*'sıdır. Germiyan sarayında ve Süleyman Şah katında bu denli ün yapmış bir şairin onun adına yazılmış veya çevrilmiş başka eserlerinin bulunmayışı da, üzerinde dikkatle durulmağa değer bir sorundur. Hele, Ahmedî divanında, Ahmedî'nin kendi çağdaşı Şeyhoğlu'nu çeviricilik ve intiha ile suçlayan kayıtların yer almış olması, bizi ister istemez, Şeyhoğlu'nun çeviri niteliğinde eserlerinin de bulunması gerekeceği kanısına sürüklemiştir.

Gerçekten de *Kābus-nāme* çevirisinin *Kahire* nüshasında yer almış olan biraz sonra açıklayacağımız kayıtlar, bizim edebî eserlerdeki ipuçlarına dayanarak kıyaslama yolu ile vardığımız bu kamda aldanmamış olduğumuzu ortaya koymuştur. Ne yazık ki, aradan geçen bunca yüzyıl, yalnız Şeyhoğlu'nun kimi eserlerini tarihin karanlıkları arasına itmekle kalmamış; ünü 16-ncı yüzyıla değin eksilmeden süregelen bu şairin kendisinin ve bilinen *Hurşid-nāme*'sinin bile Şeyhî'nin yeğeni Germiyanlı Cemalî-zâde diye tanınan başka bir Şeyhoğlu ve eserleri ile karıştırılmasına yol açmıştır¹³.

5. § Bugün Mısır'da Kahire *Kral* Kitaphığı'nda, Germiyan beyi Süleyman Şah adına çevrilmiş olan *Kābus-nāme*'nin tam bir nüshası bulunmaktadır. Harekeli güzel bir nesih ile yazılmış olan kitabın her sahifesinde 15 satır vardır. Tümü 107 yaprak (213 sahife) tutmaktadır¹⁴. H. 863 (1458) yılında, Mısır Sultanı Seyfî İnal'ın Halep emîrinin özel kitaphığı için yazdırılmış olan bu nüshanın müstensihi Baba Ali b. Salih b. Kutbüddîn b. Abdullah b. Tevekkül b. Hüseyin b. Mahmud al-Merendî'dir (yp.107 a). Eserde çeviri tarihi verilmemiştir¹⁵. Bu nüshada çevirici, *Marzu-*

13 Bkz. Edirneli Sehî, *Tezkire-i Sehî* (Tabi^c ve nâşiri: Mehmed Şükrü) Matbaa-i Amedi 1325, s. 144. Burada Şeyhoğlu ile Cemalîzade birbirine karıştırılmıştır. Aynı durum Bursa'lı Tahir'in, *Osmanlı Müellifleri*'nde de vardır. Bkz. C. II, s. 121. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. J. Deny, *Schikhzade md.* EI IV, s. 304; İ.H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 270. *Hurşid-name*'nin München'de Staatsbibliothek'te bulunan yazmasında bile, yazar adı "Şeyhoğlu veya Cemalîzade" diye geçmektedir. Bkz. Joseph Aumer, *Verzeichniss der orientalischen Handschriften der K. Hof-und Staatsbibliothek in München*, 1875, S. 46, nr. 173'te nitelendirilen yazmanın 17-1,7 ve son sahifelerine.

14 Bu nüshanın kendisinde bulunan fotokopisini incelememize ve kopyasını aldirmamıza müsaade eden sayın Raif Yelkenci'ye bu vesile ile teşekkürü bir borç biliriz.

15 British Museum'da Or. 11281 sayıda kayıtlı önsözü bulunmayan, 41 baplık anonim bir *Kābus-nāme* daha vardır. Dilinin arkaikliği ve Ak Kadioğlu çevirisinden ayrı bir nitelik taşıması sebebiyle, bu nüshanın da Süleyman Şah adına yapılmış çevirinin bir kopyası olduğu tahmin edilmektedir. Biz, Kahire nüshası ile 16,17-inci yüzyıla ait Londra nüshası arasında yaptığımız

ban-nāme gibi, *Ḳābus-nāme*'yi de Süleyman Şah'ın emri ile çevirmiş olduğunu eserin baş kısmına aldığı aşağıdaki satırlar ile açıklamıştır:

“Çün Marzuban-nāme tercümesinden fāriğ olduk. begler begi cömertlik kânı kerem ma'dini adl çerağı ihsan bağı yoğsul yüregi yağı Germiyanlar şultanı melikler hanı al-müeyyed min 'indi'r-Rahmān Muhammed Bey oğlu Süleyman harresallahu memleketehū 'an nevazili'l-hadeşān şöyle işāret kıldı ki, *Ḳābus-nāme* dağı tercüme olına. tā anuḡ eyü adı cihān yüzinde tāze ola. ümİddür ki haḡ te'ālā geḡez ve müyesser kıla. lāzım degüldür ki bir bir lafz tercüme olına. belki andağı ḡōş söyleyeler” (yp.Ib,2a). Yukarıdaki açıklamadan *Marzuban-nāme*'nin *Ḳābus-nāme*'den daha önce çevrilmiş olduğunu anladığımız gibi, eserin, aslına kelimesi kelimesine bağlı kalınmayan serbest bir yol ile çevrildiğini de anlamaktayız.

Eserini yeri düştükçe Hoca Mes'ud'un *Süheyl ü Nevbahar*'ından ve *Ferhenknāme-i Sa'di*'sinden aldığı parçalar ile de bezeyen mütercim, eserin 44-üncü babında adını, bu baba eklediği kendi manzum parçasında ise, hem adını hem de mahlāsını vermektedir. O parçayı buraya olduğu gibi aktarıyoruz:

Yp.97a St.1-15:

“pes haḡikatde (2) ḡiç göḡül bilüsüz ve ādemīlik söz olmaya. ve yazar iken göḡül seyrinde (3) Şadr'üd-dīn za'ife bir kaç beyt yüz gösrterdi ve yazıldı. tā müḡāla'a (4) kılanlar 'umİddür ki du'āyıla yād ideler. inşā' allahu te'ālā.

- (5) didi haḡ ḡazretine yā ilāhī
bu eḡyāyı göreyim ben kemāhī
- (6) Muḡammed kim nicedür ben bileyim
anuḡ niteligin taḡḡik ideyim
- (7) eger göḡlürü sen yarar olursan
içini taşını arar olursan
- (8) göḡül niceydüğünü bilmeyesin
anuḡ niteligine irmeyesin
- (9) hemīn yüzdür hemīn gözdür hemīn güş
hemīn cān u hemīn nefş ü hemīn ḡüş

metin karşılaştırmasından, Londra nüshasının, Kahire nüshası ile aynı asıllı bir esere bağlanamayacak kadar değişik bir nitelikte olduğu kanısına varmış bulunuyoruz.

- (10) *şanursın sen ki nesne mi biliürsin
ne bildürñ ne işitdürñ ne görürsin*
- (11) *hakurñ niteligin yine hak arlar
dahı arğa irenler mutlak arlar*
- (12) *bilü oldur kim anı bir bilesin
hakurñ emrine dâim yidilesin*
- (13) *bir oldur kim anurñla kamu cāvid
deñizde balıg u hem gökde hurşid*
- (14) *ki Şeyhoğlu aceb söz söyleyübdür
sanasın sihr-i mutlak eyleyübdür*
- (15) *‘aceb sırdur ‘aceb sırdur ‘aceb sır
ki bir bir birñ birñ ve birñ birñ girü bir*

yp.97b.

- (1) *bu ma'nide ki didi hiç şek yok
cihānda andan artuk hiç tek yok*
- (2) *bu 'ālem nefsinı kim sen görürsin
cihanda anı varlık mı şanursın*
- (3) *bir aşar yıl gibidür kim geçer ol
niçe kim kovasın senden kaçar ol*
- (4) *hevādur ol ki sen gördürñ ve gitdürñ
şadādur ol ki 'ālemde işitdün*
- (5) *velī çün bu aradan kim çıkasın
varub anda gözürñ açub bakasın*
- (6) *göresin kim hayāl imiş bu 'ālem
temām it Şadr'üd-dīn vallahu a'lem.*

Görülüyor ki, Farsçadan Süleyman Şah adına çevrilmiş olan *Marzuban-nāme* de *Ābus-nāme* de, *Hurşid-nāme* sahibi Şeyhoğlu'nun eseridir. Yalnız, burada üzerinde durulması gereken bir başka nokta vardır. O da Şeyhoğlu'nun asıl adının Mustafa mı Sadrüddin mi olduğu sorunudur. Şimdiye kadar edebiyat tarihlerinde adına Mustafa olarak rastladığımız Şeyhoğlu, bilinen ünlü *Hurşid-nāme*'sinin gördüğümüz yazma nüshalarında ve *Kenzü'l-kübera* adlı mensur eserinde, kendisini yalnız Şeyhoğlu olarak vermektedir. Bu eserlerde onun küçük adına rastlanmıyor. Nitekim Köprülü, "onun

isminin Mustafa olduğunu da rakibi ve genç muasırı Ahmedî'nin bazı şiirlerinden öğreniyoruz" demektedir¹⁶. Bu durumda ve ilk bakışta Şeyhoğlu Mustafa ile Şeyhoğlu Sadrü'd-dîn'in tek ve aynı edebî şahsiyet olup olmadığı sorunu ortaya çıkıyor. Bizce, eldeki tanıklar bu noktada bizi herhangi bir kuşkuya saplandırmayacak kadar kesindir. Bir kez, yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, onun *Hurşid-nâme* ve *Kenzü'l-kübera*'sında kendi adını yalnız Şeyhoğlu olarak vermiş ve Mustafa diye bir ad kullanmamış olması en büyük dayanağımızdır. Anlaşılan Şeyhoğlu, *Kābus-nâme* ve belki de *Marzuban-nâme* gibi ilk eserlerinde, küçük adını da bildirmiş, ancak, daha sonraki yıllarda yazmış olduğu H. 789 (1387) tarihli *Hurşid-nâme*'si ile 803 (1400) tarihli *Kenzü'l-kübera*'sında adının ve şöhretinin yaygınlığına dayanarak yalnız Şeyhoğlu mahlâsını kullanmakla yetinmiş olmalıdır. Belki onun iki küçük adı vardır. Bunlardan biri de Ahmedî'nin şiirlerinde geçtiği üzere Mustafa'dır. Ancak *Kābus-nâme*'de iki kez yer almış olan yukarıya aktarmış olduğumuz kayıttan, Sadrüddin adının kendince ve aile çevresince daha çok benimsenmiş ve yerleşmiş olduğu sonucuna varılabilir. Elimizde, şimdiye kadar Şeyhoğlu Mustafa diye tanıdığımız Şeyhoğlu'nun Sadrüddin Şeyhoğlu'ndan başka biri olmadığını ortaya koyacak önemli bir delilimiz daha vardır. O da, Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-kübera*'sı ile *Kābus-nâme* çevirisinde yer alan ortak bir özelliktir. Bilindiği gibi *Süheyl ü Nevbahar* yazarı ve *Ferhenk-nâme-i Sa'di* mütercimi Hoca Mes'ud Efendi, Şeyhoğlu'nun hocasıdır. Şeyhoğlu da, Mes'ud'un eserlerini gören, o eserlerden aktarmalarda bulunan tek yazardır¹⁷. Şeyhoğlu, siyaset ve ahlâk üzerine yazmış olduğu, *Kābus-nâme* gibi yine mensur bir eser olan *Kenzü'l-kübera*'sında Şeyhoğlu mahlası ile araya soktuğu kendi gazellerinden başka, yeri düştükçe başka şairlerden ve özellikle hocası Mes'ud'dan da aktarmalar yapmıştır. Bu aktarmalar "Hoca Mes'ud buyurur" veya "üstad Hoca Mes'ud buyurur" başlıklarını taşımaktadır¹⁸.

Aynı duruma biz *Kābusnâme* çevirisi'nde de raslamaktayız. Şeyhoğlu bu eserini de yer yer ve fırsat düştükçe hocası Mes'ud b. Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahar*'ından ve *Ferhenkname-i Sa'di*'sinden aktardığı parçalar ile bezenmiştir. Bu aktarmalar *Kābus-nâme*'nin 77,84,209'uncu sahifelerindeki parça-

16 Bkz. Hoca Mes'ud, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1934, s. 180.

17 Bkz. Köprülü, *Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, s. 290; *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, s. 180.

18 Örnekler ve açıklamalar için bkz. Kilisli Rif'at - Velet Çelebi, *Ferhenkname-i Sa'di Tercümesi* (Şeyh Mes'ud b. Osman) İst. Matbaa-i Amire 1340-1342, Tekmile bölümü s. 6-10.

larında “Hoca Mes^cud buyurur”, 54 ve 78-inci sahifelerdeki parçalarda “emlah eş-şuara Hoca Mes^cud buyurur”; 59-uncu sahifeye aktarılmış parçada ise “efsah eş-şuara Hoca Mes^cud buyurur” başlıklarını taşımaktadır. Bu başlıklar altındaki parçaları, Hoca Mes^cud’un adı geçen eserlerinde de bulabilmekteyiz. İşte, Şeyhoğlu’nun her iki eserinde de hocası Mes^cud b. Ahmed’e özel bir değer verip, yeri düştükçe kendi eserlerini ondan aktardığı parçalar ile değerlendirmiş olması, *Kābus-nāme* çeviricisi Şeyhoğlu Sadrüddin ile, *Kenzül’-kübera* yazarı Şeyhoğlu’nun tek ve aynı edebî şahsiyet olduğunu ortaya koyan başka bir delil olarak karşımızda durmaktadır. Böylece, *Kābus-nāme* çevirisinin *Kahire* nüshası, bir yandan *Kābus-nāme* ve *Marzuban-nāme* çevirilerini anonim birer eser olarak kalmaktan kurtarmış, bir yandan da Şeyhoğlu’nun edebî kişiliğini yüzyılların sislediği bulanıklıktan biraz daha sıyrılmış bulunmaktadır.

وشنید که دیدی مرغ شک بوق جهانند اندون ازوق مرغ شک بوق
 ومارشویی کزین کردین. جهانند آینه وراستی میرزین
 راست اول کئی زکم کرا اول. بجا که فاونین بندن بجز اول
 مراد اول که بن کزک وکندک. صداد اول که عالمند اندک
 وک چون بوا اول کز جفانین. ورت اند کوزک آب مقاین
 کز این کم خیالیش بوا لزه نایزات صدردین و الله اقله
 یکن بوان فیض علوی و تندیر روحانی. بلا بقلز معنی بنوردی
 اول و بن معنی بنوردی قلم. فیض علوی دن که بقدره
 کند بوا اول و نامر دانسلاج. ناکه دغوی بنورد معنی اول است
 بل کلائی اقل که بکلمت از ادبیلنا آذ قوشلر دزه آدیلوق و کوری
 کور بلا دکل که اول تن و جان. و جوا بندر آدیلوق و دکلری
 جومر دلق صورتی دزه خان طغر و بنیدر. جوا بنی دانس دزه معنی تنی
 صداده اندی اول صورتی خلفا بخش یلدزه برنجیان و کدی
 برنجیان لسان دکی و حوائش و معانی و اول بلوکک که نصیبی
 بن اولوق نیامی لزه و یاز لزه و یاز از جلد دزه که اندک آدیلوق

